Iulia Barbu

OBSERVAȚII ASUPRA UNOR VERBE CONTEXTUAL *DICENDI* DIN ROMÂNĂ ŞI DIN ITALIANĂ, MOŞTENITE DIN LATINĂ

Ne propunem în acest articol să surprindem unele aspecte semantice ale câtorva verbe contextual *dicendi* din limba română, moştenite din latină, făcând o comparație între acestea şi corespondenții lor din italiană care provin din aceleaşi etimoane. De asemenea, vom urmări eventualele evoluții ale sensului în trecerea de la latină la română, respectiv italiană.

1. Prin **verbe contextual *dicendi*** înțelegem acele verbe a căror valoare de bază nu este *dicendi* (i.e. nu includ în structura semantică semul [+ enunțare orală]), dar care pot fi folosite cu acest sens în anumite contexte, de cele mai multe ori în contexte figurate. Aici putem aduce în discuție sintagma propusă de Cezar Bălăşoiu (2004: 173) pentru o categorie mai largă de verbe care le-ar cuprinde şi pe cele contextual *dicendi*, în terminologia noastră; este vorba despre *verbele declarative secundare*[1], care nu au valoare declarativă de bază, dar care pot deveni declarative contextual, exprimând acțiuni care se desfăşoară simultan cu emiterea unei replici, pe de o parte, şi evidențiind circumstanțele emiterii mesajului sau efectele ei, pe de altă parte.

Acest tip de verbe (în special, din clasele de verbe *cogitandi, sentiendi* etc.), care pot îmbogăți permanent clasa verbelor *dicendi*, a fost analizat parțial de unii autori. I. Fónagy (1986: 266–272) le numeşte *secondary verbs of saying*, menționând că acestea pot face referire la sensul lor primar: sunete nearticulate (*a chicoti, a şuiera, a ofta*[2] etc.), sunete naturale sau mecanice (*a tuna* etc.), mimică (*a zâmbi, a se încrunta* etc.), mişcări ale corpului (*a se întoarce* etc.), strategii conversaționale (*a întrerupe, a relua* etc.), emoții (*a se mira, a se înfuria* etc.) şi multe alte valori. Declarativele secundare pot proveni din mai multe clase de verbe, cele mai frecvente fiind verbele epistemice (*a crede, a presupune* etc.), verbele psihologice (*a se entuziasma, a se înfuria* etc.), dar şi verbele de mişcare orientată (*a repezi, a trânti* etc.).

Numeroase verbe pot deveni declarative în anumite contexte, fiind tributare intenției de comunicare a autorului, stilului acestuia etc. Altfel spus, verbul de

[1] Într-un articol al aceluiaşi autor (*Verbele semnal* – în manuscris), *declarativele secundare* sunt definite ca verbe „care nu au în mod obişnuit particularitatea semantico-sintactică de a denota o enunțare şi de a cita o replică, dar care o pot dobândi contextual."

[2] Exemplele din limba română ne aparțin.

BDD-A554 © 2010 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:58 UTC)

declaraţie este o marcă a subiectivităţii celui care raportează, acesta fiind cel care califică actul performat de emiţătorul originar. I. Fónagy (1986: 266) consideră că utilizarea ca verbe de declaraţie a unor verbe care denotă o acţiune legată întâmplător de actul de vorbire raportat este un fenomen relativ recent, bazat pe o extindere a regulii generale privitoare la relaţia dintre enunţul raportat şi sensul verbului care introduce acest enunţ[3]. În general, verbele de declaraţie secundare sunt metafore, ceea ce explică „migrarea" verbelor din diverse domenii de comunicare verbală şi nonverbală spre clasa verbelor *dicendi*. Din punct de vedere sintactic, verbele de acest tip apar, de regulă, în postpoziţie faţă de un enunţ în discurs direct, angrenând în acelaşi timp o inversiune a ordinii Subiect-Predicat în discursul-cadru (*„...", oftă ea*).

Menţionăm că nu toate verbele de tipul celor de mai sus au făcut obiectul studiului nostru, având în vedere că sensurile de bază sau secundare ale unora dintre ele nu includ semul [+ enunţare orală], ci dobândesc acest sem doar contextual, iar un inventar exhaustiv al verbelor care admit astfel de utilizări este aproape imposibil de realizat; ne vom ocupa numai de acele verbe al căror sens figurat *dicendi* este consemnat în dicţionare sau se poate subînţelege din definiţia lexicografică (de ex. *a tăia*: „A (se) curma, a (se) opri, a (se) întrerupe" – DEX).

2. Verbele contextual *dicendi* din limba română, moştenite din latină, analizate în articolul de faţă sunt: *a (se) descărca* (< lat. *discarricare*), *a lătra* (< lat. *latrare*), *a mugi* (< lat. *mugire*), *a pisa* (< lat. *pi(n)sare*), *a rage* (< lat. *ragere*), *a sări* (< lat. *salire*), *a (se) scăpa* (< lat. **excappare*), *a tăia* (< lat. **taliare*), *a tuna* (< lat. *tonare*), *a urla* (< lat. *ŭlŭlāre*), *a zbiera* (probabil din lat. **exbelare*). Am selectat aceste verbe din inventarul realizat în cadrul tezei de doctorat intitulate *Verbele* dicendi *în limba română: aspecte etimologice, semantice şi sintactice*, în care am propus o clasificare a verbelor *dicendi* în trei mari categorii: 1. verbe *dicendi* propriu-zise (*a afirma, a spune, a zice* etc.); 2. verbe *dicendi* cu valori suplimentare (care redau, pe lângă semnificaţia de bază, „a spune", şi detalii referitoare la activitatea de comunicare: inflexiunea vocii, claritatea/neclaritatea enunţării, atitudinea emiţătorului etc., de exemplu, *a apostrofa, a bălmăji, a bolborosi*, detalii referitoare la relaţia care se stabileşte între factorii comunicării etc.); 3. verbe contextual *dicendi*.

De asemenea, am avut în vedere numai acele verbe care admit coocurenţa cu un discurs raportat (în stil direct şi/sau indirect).

Lista verbelor româneşti asupra cărora ne-am îndreptat atenţia a fost întocmită pe baza *Dicţionarului explicativ al limbii române*, ediţia din 1998,

[3] „Generally speaking, the speaker's simultaneous gestures carry information completing the speech act." (Fónagy 1986: 267).

BDD-A554 © 2010 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:58 UTC)

consultând, pentru clarificarea sensurilor, şi alte lucrări lexicografice, cum ar fi *Dicţionarul Academiei* (DA/DLR) sau *Micul dicţionar academic* (MDA). Sensul figurat este, de regulă, înregistrat în dicţionare.

După stabilirea listei de verbe, am căutat corespondenţii din italiană care au aceleaşi etimoane cu ale verbelor româneşti analizate, indicând situaţiile unde în italiană nu există corespondent şi unde s-a pornit de la alt etimon latin, şi am comparat sensurile, pentru a surprinde similitudini şi/sau deosebiri în evoluţia semantică.

rom. *descărca* – it. *discaricare* < lat. *dĭscarrĭcāre* „a descărca”

PEW 507, s.v. *descărca*, citează it. *scaricare* printre formele romanice descendente din lat. *dĭscarrĭcāre* (considerându-l deci moştenit). Însă dicţionarele etimologice ale limbii italiene (Migliorini, Cortelazzo, Zingarelli, Pianigiani) îl consideră derivat de la *caricare* „a încărca”, cu prefixul *s*-. În CDER 2877 şi în CDDE 258 se face trimitere la it. *discaricare*, iar Pianigiani îl consideră moştenit din lat. *discarricāre*. Interesant este că *scaricare*, care nu a fost moştenit din latină, a dezvoltat un sens figurat *dicendi*: „a-şi descărca sufletul, a se uşura”, asemenea rom. *a se descărca*, în timp ce *discaricare* („a descărca o navă”, „a elibera de răspundere/responsabilitate”, v. *Dicţionar italian-român*), având la bază acelaşi etimon cu al verbului românesc, nu a dezvoltat un asemenea sens. În Zingarelli însă, s.v. *discaricare*, este notată şi utilizarea reflexivă, rară: „Scaricarsi, anche fig.”.

rom. *lătra* – it. *latrare* < lat. *latrare*

Şi în română, şi în italiană este înregistrat sensul „a striga tare”. Chiar din latină verbul dezvoltase sensul figurat declarativ „a spune tare, a urla” (DLat) (v. *latrant, non loquuntur*: Cicero, *Brutus* 58, apud Gaffiot). Verbul avea atât utilizare intranzitivă (ca în exemplul anterior), cât şi tranzitivă: *latrare aliquem, aliquid* „a lătra pe cineva, ceva” (v. Gaffiot: *demander à grands cris qqch.*).

Rom. *a lătra* apare, de regulă, în coocurenţă cu discursul raportat, în stil direct, în poziţie finală:

− Ascultă, ce porcării mi-ai introdus în program?, ***lătră*** *Maurice, cu privirea pe ecranul alungit pe verticală al monitorului „Page Viewer”.* (Silviu Genescu, *File Name: „Lucky Star”*: http://www.hgwells.ro/autori/genescu/filename.htm).

Rareori se înregistrează şi utilizarea figurată a verbului cu valoare tranzitivă, deşi valoarea de bază a acestuia este intranzitivă:

Îmi va fi prieten şi nu va ***lătra*** *niciodată* ***că*** *am făcut ceva ce nu trebuia* (www.gay.md).

rom. *mugi* – it. *muggire* < lat. *mugire*

În latină, sensul „a striga tare (ceva), a urla” al verbului *muggire* este înregistrat la Martialis 3, *46*, *8* (DLat).

BDD-A554 © 2010 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:58 UTC)

În italiană, *muggire* se foloseşte, figurat, cu referire la zgomotele produse de marea învolburată (Pianigiani, s.v.: fig. *Dicesi anche del mare, quando rumoreggia in tempesta*.), de tunet sau de vânt (cf. Migliorini), nefiind folosit cu sensul figurat dezvoltat de verbul românesc, „a striga puternic; a urla, a răcni”.

O evoluţie semantică similară cu cea a rom. *a mugi* s-a înregistrat în cazul unui alt verb italian: *mugghiare* (pop., dial. *mugliare*): 1. a mugi, 2. a urla, a rage, 3. a striga tare, a zbiera (*Dicţionar italian-român*), moştenit din lat. **mugulare* (Pianigiani).

rom. *pisa* < lat. *pi(n)sare* – it. *pigiare* < lat. **pinsiāre*

It. *pigiare* are şi sensul „a stărui, a insista” (v. sensul 4, *Dicţionar italian-român* şi dicţionarele italiene, printre care Pianigiani: *Fig. Insistere*), ca şi în română:

[...] *de când i-am vorbit în urmă cu doi ani de ceea ce pe atunci era doar o idee, mă* ***pisează*** *întruna să termin cartea* [...] („Observator cultural”, nr. 433/iulie 2008: www.observatorcultural.ro).

Dicţionarele italiene oferă ca etimon forma din latina vorbită **pinsiāre* (v. şi REW 6518). Pentru verbul românesc este indicată forma *pīsāre* în loc de *pinsāre* „a pisa, a măcina, a frământa”: CDER 6438, PEW 1325, CDDE 1395, REW 6517. În Ernout-Meillet (s.v. *pīnsō, pīnsere*) se arată că *pī(n)sāre*, un dublet în *-ā-* al lui *pīnsere*, a supravieţuit în limbile romanice, alături de formele derivate **pinsiāre*, *pĭstāre*.

rom. *rage* < lat. *ragere* „a rage, a urla” **– it. *Ragliare* < lat. **ragulare***

Din lat. *ragio, ragere*[4] provin numai rom. *a rage* şi v.fr. *raire* (REW 7007). Italiana a preluat un alt verb, lat. **ragulare*, care a dat *ragghiare* (formă învechită) şi *ragliare*; aceste forme au dezvoltat acelaşi sens contextual *dicendi* ca în română: „a ţipa, a răcni, a zbiera”.

rom. *sări* – it. *salire* < lat. *salire*

Rom. *a sări* şi it. *salire* au ca etimon lat. *salire* „a sări, a sălta”, care nu a dezvoltat un sens *dicendi* figurat. Verbul românesc a dezvoltat contextual sensul „a interveni brusc (şi neaşteptat) într-o discuţie; a intra (brusc) în vorbă” (DEX), evoluţie pe care nu a înregistrat-o şi verbul italian. Maria Teleagă (1996–1997: 95) include rom. *a sări* în categoria verbelor *dicendi* care descriu, la bază, „mişcări rapide, violente”, putând semnifica intervenţia bruscă şi neaşteptată într-o discuţie. I. Fónagy (1986: 268–269) explică apariţia unor verbe *dicendi* secundare (despre care am detaliat mai sus, sub **1.**) prin sinteza a două concepte diferite (cum ar fi „a sări” şi „a spune”), având astfel loc un transfer metaforic de sens de la un verb la

[4] Atestat în glosa *ragit pullus* (CGL III 432, 15 – apud Ernout-Meillet, s.v. *ragiō*; v. şi REW 7007).

BDD-A554 © 2010 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:58 UTC)

altul; în sprijinul acestei ipoteze, autorul citează alte cercetări, printre care pe cea a lui Miklós Szabolcsi[5], care derivă verbul *dicendi* secundar maghiar *ugrott fel* "jumped up" din *mondta és felugrott* "he said and jumped up".

rom. *scăpa* – it. *scappare* < lat. **excappāre* „a fugi"

O situație asemănătoare cu cea a verbului *a sări* – verb de mişcare – prezintă verbul *a-i / a (se) scăpa*[6] „a spune sau a face ceva fără voie, din greşeală; a nu se putea stăpâni de a spune [...] ceva" (DEX). Procesul de metaforizare este prezent şi în structura semantică a verbului italian, fapt confirmat de contexte ca *mi scappò detto* „mi-a scăpat din gură, am spus-o fără să vreau"; *scappare a dire* „a spune pe neaşteptate" (v. *Dicționar italian-român*).

REW 2952, Zingarelli şi Cortelazzo consideră verbul italian moştenit din forma din latina vorbită **excappāre*, în timp ce Migliorini îl derivă de la substantivul *cappa* „mantie; capă; pelerină". Toate cele trei dicționare consemnează însă sensul figurat *Fare, dire* [...] *inaspettatamente e inconsideratamente*. Migliorini citează locuțiunea *scappar detto*: *Non volevo ma mi è scappato detto* (s.v. *scappare*).

Interesantă este evoluția semantică a lat. **excappare* (< *cappa* „mantie", v. REW 1642): „a da jos mantia" > „a fugi" (v. REW 2952).

rom. *tăia* – it. *tagliare* < lat. tz. *taliare „a tăia, a crăpa"

Descendenții din română şi din italiană ai lat. **taliare* (< *talea* „vargă mică, vlăstar; țăruş; bârnă mică": DLat) au dezvoltat, pe lângă sensul de bază, şi un sens figurat, desemnând întreruperea bruscă a discursului unui interlocutor. Maria Teleagă (1996–1997: 95) arată că verbul de mişcare *a tăia*, ca şi *a reteza*, desemnează inițial „o acțiune mecanică de desprindere a unei părți dintr-un obiect", putând fi folosit cu sensul de a opri brusc discursul cuiva sau o conversație (*a tăia vorba cuiva*). În italiană, sensul figurat, rar, este evident în contexte/locuțiuni ca: ~ *di netto* „a tăia/reteza vorba, a i-o tăia scurt", (fig.) ~ *corto* „a reteza/a-i lua vorba"; *taglia!* „termină!") (*Dicționar italian-român*); *tagliare a mezzo il discorso* (Zingarelli, s.v.).

Verbul românesc se foloseşte în coocurență cu un citat în stil direct, în poziție finală, însoțit de forma pronominală neutră *o*, şi cu actualizarea Destinatarului (*a i-o tăia cuiva*): *Vei şti să te reorientezi,* ***i-o tăie*** *el.* (http://www.mirelasova.over-blog.com/article-21391126.html); această utilizare prezintă un grad mai mare de familiaritate față de construcția *a tăia vorba cuiva*.

[5] Miklós Szabolcsi, „Megjegyzés egy magyar stilusjelenséghez" [A comment on a Hungarian stylistic phenomen] (1976), apud Fónagy, *op. cit.*, p. 268.

[6] Deşi rareori poate fi folosit în această ipostază, am găsit un context în care verbul citează indirect, selectând conjuncția *că*: *Nu te lua de mine, că s-ar putea* ***să mă scap*** *la Isabel* ***că*** *te dai la doamna preşedintă.* (Subtitrare HBO, *Locatarii*, episodul 6, din 19.01.2009)

BDD-A554 © 2010 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:58 UTC)

rom. *tuna* – it. *tonare* / *tuonare* < lat. *tonare* „a tuna”

În latină, verbul putea fi folosit în context poetic cu sens declarativ, „a chema pe cineva cu glas de tunet”: *tonat ore deos* „invocă cu glas tunător zeii” (Vergilius, v. DLat) sau „a tuna (în vorbirea unui orator)” (DLat); v. şi Gaffiot: *apeller d'une voix de tonnerre [avec acc.]*. Pe lângă sensul propriu, desemnând un fenomen al naturii, atât verbul românesc, cât şi cel italian au dezvoltat sensul figurat, cu referire la oameni: „a vorbi cu glas ridicat; a striga” (DEX) – *parlare a gran voce, con forza* (Zingarelli, s.v. *tonare*; cf. şi *Dicţionar italian-român*: sensul 3. (fig.) „a tuna şi a fulgera (împotriva cuiva)”). În română, verbul apare, de regulă, în poziţie finală faţă de un citat în stil direct: [...] ***a tunat*** *apoi Traian Băsescu* („Gândul”, 10.10.2005, p. 1, apud Cvasnâi Cătănescu, 2006: 84).

2.1. Merită să fie amintite şi verbele ***a urla*** şi ***a zbiera***, al căror prim sens făcea referire la animale (v. definiţiile din DEX), de unde, prin analogie, s-a extins şi la oameni. Tratăm separat aceste două verbe deoarece sensul contextual *dicendi* („despre oameni”, cf. DEX) este actualmente foarte cunoscut, nemaifiind perceput ca unul figurat; în perspectivă diacronică însă, *a urla* şi *a zbiera* făceau referire, iniţial, la sunete emise de animale.

rom. *urla* – it. *urlare* < lat. *ŭlŭlāre* „a urla, a striga”

În REW 9039 se arată că rom. *a urla* şi it. *urlare* provin din forma ***ŭrŭlāre***; cf. lat. *ulula* „buhă (pasăre de rău augur)”, considerat un postverbal al lui *ululare*[7].

Şi în italiană verbul a avut aceeaşi evoluţie ca a verbului românesc, reflectând sensurile din latină: 1. „a urla”, 2. „a striga urlând”.

rom. *zbiera* – it.?

În ceea ce priveşte verbul ***a zbiera***, soluţiile etimologice sunt împărţite: lat. ***exbelāre*** (DA) sau ***vĕrrāre*** (< *vĕrres*) (PEW, REW, TDRG, CDER).

REW (s.v. *vĕrres*) face legătura între rom. *a zbiera*, sp. *berrear*, pg. *berrar* şi lat. *vĕrres* (> rom. *vier*). PEW 1932 şi CDER 7510[8] propun ca etimon lat. ***vĕrrāre***. TDRG notează: „probabil lat. *vĕrres*”, iar DA şi DEX: „probabil lat. ***exbelāre***” (*ex-* + *belāre*). Toate sursele indică însă un etimon latin. Prefixul *ex-* din latină avea valoare intensivă, fapt care ar explica sensul din română[9].

[7] V. comentariul lui Vasile C. Ioniţă în legătură cu soluţiile etimologice date pentru *urlă* (1994: 17–18).

[8] Ciorănescu face următorul comentariu: „Este mai puţin probabilă der. din lat. *bēlāre* [...], deşi trecerea lui *ē* > *ie* nu pare posibilă.”

[9] Pentru această valoare a prefixului se mai pot cita: *excoquere* > rom. *a scoace* „a coace până la capăt”, *exbattere* > *a zbate* (Fischer, 1985: 188).

BDD-A554 © 2010 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:58 UTC)

Diferite dicționare etimologice indică două forme latine care au urmaşi romanici: 1) lat. **vĕrrāre* > sp. *berrear*[10], pg. *berrar*[11]; 2) lat. *bēlo, -āre* „a behăi; (fig.) a spune prostii”[12] (= *bālo*) > it. *belare*[13], v.fr. *beeler* (în franceza actuală *bêler*[14]), cat. *belar* (REW).

A zbiera, prin analogie cu sunetele emise de animale, desemnează şi emiterea de sunete umane, caracterizate prin semul [+ intensitate], posibil şi [+ afect negativ]:

Atunci Hercule are un reflex şi zbiară ***că*** *biletele sunt valabile [...]* (Marian Pavelescu, *Tabăra performerilor*: www.poezie.ro).

3. Concluzii

Lista verbelor româneşti care au dezvoltat sensuri figurate *dicendi* cuprinde verbe al căror sens de bază desemnează sunete emise de animale: *a lătra, a mugi, a rage, a urla, a zbiera*; fenomene ale naturii: *a tuna*; mişcări bruşte: *a sări, a tăia*; mişcări involuntare: *a scăpa*; acțiuni insistente, repetitive: *a pisa*; acțiuni diverse: *a descărca*. Prin procesul de metaforizare, aceste verbe au ajuns să desemneze particularități ale actului de comunicare: intensitatea, timbrul vocii, afectul care însoțeşte actul de comunicare, intervenția în discursul unui interlocutor, insistența etc.

În ceea ce priveşte relația dintre latină, română şi italiană, remarcăm că unele dintre verbele analizate înregistrau încă din latină sensul *dicendi* cu utilizare figurată, descendenții din română şi din italiană păstrând acelaşi comportament: rom. *a lătra* – it. *latrare* – lat. *latrare*, rom. *a tuna* – it. *tonare* – lat. *tonare,* rom. *a urla* – it. *urlare* – lat. *ŭlŭlāre*. Altele au căpătat acest sens în română şi în italiană, spre deosebire de latină: rom. *a pisa* – it. *piggiare*, rom. *a scăpa* – it. *scappare,* rom. *a tăia* – it. *tagliare* (mai ales în locuțiuni), iar altele au dezvoltat sensul *dicendi* numai în română: *a (se) descărca, a sări*, spre deosebire de corespondenții din italiană: *discaricare* şi *salire*. Câteva verbe au fost moştenite doar în română (*a rage*, *a zbiera*[15]). Deşi în analiza verbelor am avut ca punct de plecare limba română, admitem că e posibil să existe şi în italiană unele verbe moştenite din latină care să fi dezvoltat sensuri figurate *dicendi*, spre deosebire de corespondenții lor din română.

Sunt şi câteva situații speciale. Unele forme latine au supraviețuit în română, nu şi în italiană, unde s-a pornit de la o formă verbală înrudită cu cea care a stat la

[10] „(D. animale) a mugi; (fig., d. persoane) a striga sau a cânta urât, a behăi, a rage; a zbiera, a răcni […]” (*Dicționar spaniol-român,* 2005).

[11] „A rage, a mugi; (fig.) a striga, a țipa” (*Dicționar portughez-român,* 1983).

[12] Sensul figurat „a spune prostii” este înregistrat în latina târzie, la Arnobius (DLat, s.v. *bālāre*).

[13] „A behăi; (fig., fam.) a se smiorcăi; (fig., fam.) a pălăvrăgi” (*Dicționar italian-român,* 2004).

[14] „A behăi; a vorbi sau a cânta pe un ton tremurător” (*Dicționar francez-român,* 2007).

[15] Cu discuții.

BDD-A554 © 2010 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:58 UTC)

baza verbului românesc: rom. *a rage* < lat. *ragio, ragere*; it. *ragliare, ragghiare* < lat. **ragulare*. O altă situaţie este aceea în care un verb latin este moştenit atât în română, cât şi în italiană, fără a avea aceeaşi evoluţie semantică: rom. *a mugi*, it. *muggire* < lat. *muggire*; o evoluţie semantică similară cu cea din română a fost înregistrată de it. *mugghiare*, având la bază un alt etimon latin (**mugulare*). Incertă rămâne situaţia rom. *a zbiera*, pentru care soluţiile etimologice propuse nu sunt sigure. Un corespondent aproximativ al acestuia în italiană este *belare* „a behăi", care a dezvoltat un sens figurat, familiar, diferit de cel al verbului românesc: „a sporovăi, a pălăvrăgi".

DICŢIONARE UTILIZATE

- **Română**

CDDE – Candrea, I. A., Densusianu, Ov., *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A – putea)*, reproducere anastatică după prima ediţie (1914), îngrijită şi prefaţată de Gr. Brâncuş, Bucureşti, Editura Paralela 45, 2003.

CDER – Ciorănescu, Alexandru, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, ediţie îngrijită şi tradusă în limba română de Tudora Şandru Mehedinţi şi Magdalena Popescu Marin, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 2001.

DA/DLR – *Dicţionarul limbii române*, *A–B*, *C*, *D–de*, *F–I*, *J–Lojniţă*, Bucureşti, Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea, Tipografia ziarului „Universul", Monitorul oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Naţională, 1913–1949; seria a doua, *M–U*, *V–vizurină*, *Z*, Bucureşti, Editura Academiei, 1965–2000.

DEX – *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 1998.

MDA – *Micul dicţionar academic*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2001–2003.

PEW – Puşcariu, S., *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I. Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*, Heidelberg, Carl Winters Universitäts-buchhandlung, 1905.

TDRG – *Rumänisch – deutsches Wörterbuch*, ed. a II-a, îngrijită de Paul Miron, Wiesbaden, Otto Harrassoowitz, 3 vol., 1986–1989).

- **Italiană**

Cortelazzo, Manlio, Zolli, Paolo – *Dizionario etimologico della lingua italiana*, Bologna, Zanichelli, 1988.

Dicţionar italian-român, Bucureşti, Editura 100+1 Gramar, 2004.

De Mauro – *Il dizionario della lingua italiana*: www.demauroparavia.it.

Pianigiani, Ottorino – *Vocabolario etimologico della lingua italiana*, Roma, Società editrice Dante Alighieri di Albrighi, Segati, 1907; versiunea online: DIZIONARIO ETIMOLOGICO ONLINE – www.etimo.it.

Migliorini, Bruno, *Vocabolario della lingua italiana*, Torino, PARAVIA, 1965.

Zingarelli, Nicola, *Vocabolario della lingua italiana*, Milano, Zanichelli, 1970.

- **Latină**

Ernout-Meillet: Ernout, A., Meillet, A., *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots.* Nouvelle édition, revue, corrigée et augmentée d'un index, Paris, Librairie C. Klincksieck, tome I (1959), tome II (1960).

BDD-A554 © 2010 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:58 UTC)

Gaffiot – Gaffiot, Félix, *Dictionnaire latin-français*, Paris, Hachette – Livre, 2000.
REW – *Romanisches etymologisches Wörterbuch* von W. Meyer-Lübke, Heidelberg, Carl Winters Universitätsbuchhandlung, 1935.
DLat – Guțu, G., *Dicționar latin-român*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1983; ediția a II-a, Bucureşti, Editura Humanitas, 2003.

- **Dicționare suplimentare**

Dicționar francez-român, Elena Gorunescu, Bucureşti, Editura Teora, 2007.
Dicționar portughez-român, Angela Mocanu, Adelino Branco, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1983.
Dicționar spaniol-român, Alexandru Calciu, Zaira Samharadze (ediția a II-a), Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2005.

BIBLIOGRAFIE

BĂLĂŞOIU, Cezar, *Discursul raportat în textele dialectale româneşti*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti, 2004.
BĂLĂŞOIU, Cezar, *Declarativele, declarativele secundare şi pro-declarativele în textele dialectale* – în manuscris.
BĂLĂŞOIU, Cezar, *Verbele semnal* – în manuscris.
CVASNÂI CĂTĂNESCU, Maria, *Retorică publicistică. De la paratext la text*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti, 2006.
FISCHER, I., *Latina dunăreană,* Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1985.
FÓNAGY, I., *Reported Speech in French and Hungarian*, în Florian Coulmas (ed.), *Direct and Indirect Speech*, Berlin – New York – Amsterdam, Mouton de Gruyter, 1986, p. 255–308.
IONIȚĂ, Vasile C., *Contribuții etimologice: URLĂ[1], URLĂ[2], URLOI*, în LR, 3–4/1994, p. 117–123.
TELEAGĂ, Maria, *Observații asupra unei clase de „verba dicendi" din engleză şi română*, în „Analele Universității din Timişoara". Seria Ştiințe Filologice, XXXIV–XXXV, 1996–1997, p. 93–99.

REMARKS OVER SOME CONTEXTUAL VERBS OF SPEAKING IN ROMANIAN AND ITALIAN, INHERITED FROM LATIN

(Abstract)

The article is an overview of the class of the verbs of speaking (*verba dicendi*) in Romanian and Italian, inherited from Latin. We studied those verbs that designate the action of speaking only contextually, taking into account the semantic evolution from Latin to both Romance languages and interesting changes of meaning undergone by some verbs of speaking.

Cuvinte-cheie: verb(e) contextual *dicendi*, sens figurat, transformare semantică.
Key-words: contextual verb(s) of speaking, figurative meaning, change of meaning.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti"
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

BDD-A554 © 2010 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:58 UTC)